

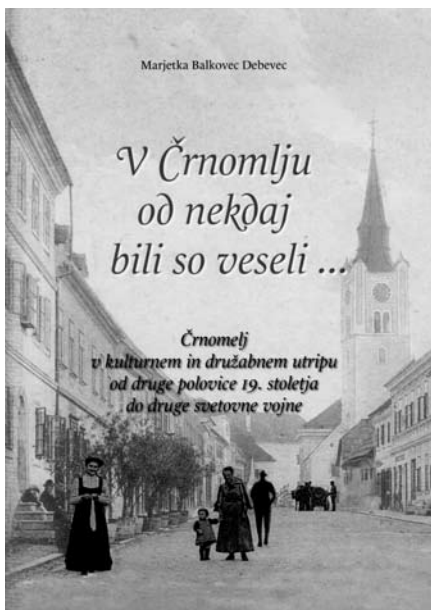
nja v šoli. Avtorica je res uspela pokazati razvojno pot dobrega stoletja, opozoriti na posamezne predpise, na podlagi arhivskih virov razgrniti še kakšne podrobnosti o nabavi in nošenju predpisanih šolskih oblačil in celo pokazati na posamezne elemente procesa opuščanja tradicionalne obutve. Delo mag. Ljiljane Stankov je tako lep pregled obravnavane teme, ki pritegne tudi z zanimivimi in dokumentiranimi detajli. Z opombami ter navedenimi viri in literaturo razstavni katalog kar spodbuja k še podrob-

nejšim študijam. Področje raziskav oblačenja v šoli je lahko še širše, saj more poleg vrste tipov lokalnih značilnosti vključiti še raziskovanje vsakdanjega oblačenja na vseh vrstah šol. A modra omejitev problematike nam je postregla s preglednim in z zanimivim rezultatom raziskave, zbiranja, razstavljanja in na koncu še »premične vizualizacije« z modno revijo mladih v starih šolskih nošah. Razstavni katalog je pri nas mogoče najti vsaj v dveh muzejskih knjižnicah (Slovenski etnografski muzej,

Slovenski šolski muzej). Če nas pri branju morda lahko malce ovira cirilica, pa zgovorna in bogata likovna govorica kar kliče, da publikacijo odpremo. V njej bomo našli tudi kakšno zanimivo primerjavo, za čas skupne jugoslovanske države pa se dotakne tudi dela naše zgodovine. Že zdaj se lahko veselimo kakšne podobne zanimive obravnave razvoja šolstva z vidika oblačenja tudi pri nas.

MARJETKA BALKOVEC DEBEVEC: V Črnomlju od nekdanj bili so veseli: Črnomelj v kulturnem in družabnem utripu od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne

Občina Črnomelj, Črnomelj 2008, 352 str.

Občina Črnomelj je leta 2008 izdala monografijo nekdanje Črnomalke Marjetke Balkovec Debevec, ki je družabno življenje skozi čas v svojem nekdanjem domačem kraju v medvodju, ki sta ga oblikovali reki Dobličica in Lahinja, obdelala kot glavno temo svojega magisterija. V nalogi se je osredotočila na čas od druge polovice 19. stoletja do začetka druge svetovne vojne. V knjigi je objavila tisti del svoje magistrske naloge, ki naj bi bil po njenem mnenju zanimiv tudi za širši krog bralcev. Ker je pojem družabno življenje možno zajeti

zelo široko, je avtorica poleg še nekaterih področij poudarila predvsem pomen šole in učiteljstva, ki sta v manjšem kraju pri oblikovanju in organiziranju družabnega življenja nekdanj igrala še precej večjo vlogo kot danes. Poudarek šoli je razumljiv tudi zato, ker se avtorica, zaposlena kot kustosinja v Slovenskem šolskem muzeju, tudi profesionalno ukvarja s šolsko problematiko. Sicer na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo zagovarjana naloga je s svojo umeščenostjo v prostor in čas zanimiva tudi za zgodovinarje, posebno pozorno pa bodo knjigo pregledali tisti, ki se ukvarjajo s socialno tematiko, saj je prav na tem področju meja med zgodovino in etnologijo zelo tanka in včasih skoraj zabrisana.

V drugi polovici 19. stoletja je bil Črnomelj sicer središče rodovitnega območja Bele krajine, po besedah avtorice pa nekje na robu slovenskega prostora, ki je po mnenju večine slovenskega prebivalstva od nekdanj živel neko svoje posebno življenje. Na domačem teritoriju se je Črnomelj za pravičo do primata ves čas prerival s sosednjo Metliko. Obe mesteci sta doživljali boljše in slabše čase, svojo usodo pa sta ves čas delili z okoliškimi belokranjskimi vasicami, s katerimi sta bili vedno nerazdružno povezani. Pri tem je bil Črnomelj tudi po svojem izgledu podoben večini malih krajev na slovenskem podeželju, zanikrn in umazan, hiše so bile lesene in bolj podobne kajžam kakor pravim hišam, pred mnogimi

pa je bilo gnojišče, preko katerega je bilo treba zakorakati do vhoda v hišo. Kljub temu je na karti franciscejskega katastra že mogoče videti mestece s povsem razvitim urbanim jedrom, kot se je ohranilo do danes. Poleg cerkva in hiš v kraju stoji grad, za družabno življenje v kraju pa je bil posebnega pomena njegov stekleni del, t. i. *glassalon*, v katerem se je zvrstilo veliko prireditev. Teh so se domačini v manjših krajih vedno radi in v velikem številu udeleževali. Med najbolj priljubljene in obiskane družabne prireditve je vedno sodil ples. Plese so prirejali v prostorih hotela Lakner, narodne čitalnice, kjer so plesi veljali za elitnejše, po gostilnah ali v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno v Sokolskem domu, nekatere plese pa so priredili kar na prostem. V katoliških krogih so tovrstne prireditve veljale za nemoralne, saj je razigranost, podprta z nekoliko več popitimi kozarčki dobrega domačega vina, ljudi rada zanesla. Tako se je tudi zgodilo, da se je kip Matere božje iz kužne kapelice po eni takih prireditev začasno znašel na cesti sredi kraja. Sodelovanje na plesih, tudi o tem se je v manjšem kraju, kot je bil Črnomelj, zelo hitro razvedelo, je udeleženca ali udeleženko lahko stalo članstva v katerem od katoliških društev ali organizacij.

V času, ki ga predstavlja knjiga obravnava, je v kraju živelo približno 1.000 ljudi, z bližnjo okolico skoraj 2.000, glede na dejavnost, s katero so se preživljali, pa so bili

* Alenka Kačičnik Gabrič, mag. zgodovine, višja arhivistka, Arhiv Republike Slovenije. 1000 Ljubljana, Zvezdarska 1, E-naslov: alenka.kacicnik@gov.si

predvsem manjši obrtniki, gostilničarji in obrtniki, ki so se ob svojem delu vsi po vrsti ukvarjali še s kmetovanjem. Z začetkom industrializacije se je v Črnomelj priselilo še nekaj delavcev od drugod. Višji sloj so v mestecu predstavljali učitelji, zdravniki, sodniki, uradniki in duhovščina. Pogovorni jezik ljudi je bila slovenščina, samo »gospoda« v avstrijskem obdobju se je med seboj pogovarjala nemško, predvsem takrat, ko so govorili o stvareh, za katere niso želeli, da jih slišijo tudi drugi.

V obravnavanih slabih sto letih je prišlo do velikih družbenih sprememb, ki so močno vplivale tudi na družabno življenje. Vsak družbeni sloj ga je doživljal drugače, saj je življenje premožnejših teklo drugače kakor revnih, politično katoliški krog ga je doživljal drugače kakor liberalni, v središču mesta pa so se spominjali povsem drugih značilnosti družabnega življenja kakor na njegovem obrobju.

Knjigo je avtorica razdelila na več tematskih poglavij. V prvem delu je opisala Črnomelj kot kraj v obravnavanem času in prostoru, gibanje števila prebivalstva in izseljevanje, saj je bila Bela krajina eno od tistih slovenskih območij, od koder se je odstotkovno največ ljudi za boljšim kruhom odpravilo v tujino. Kot cilj so si izbirali predvsem oddaljene destinacije, med katerimi je prednjačila Severna Amerika, nekoliko manj Južna Amerika, od evropskih držav pa je največ izseljencev izbralo Francijo. Obdelala je poklicno in socialno strukturo prebivalstva ter različne dejavnike, ki so vplivali na oblikovanje družabnega življenja, kot je bila železnica, o kateri so se začeli pogovarjati že leta 1868, odprtje proge pa dočakali šele leta 1914, izobraževanje ter posamezne v kraju živeče pomembne družine. Med družinami, ki so pomembno sooblikovale življenje v kraju, je treba omeniti Haringove. Prebivali so v Viniškem dvorcu, ki je v času, ko sta v njem živeli mati Zofija in hči Olga Haring, postal pravo zbirališče mladih narodnjakov in njihovih prijateljev. Izbor pesmi oslepele pesnice Olge Haring je kot posebna priloga prvič objavljen v pričujoči knjigi. Tudi vremenu, ki je lahko vplivalo na razpoloženje ali pa neprijetno posegalo v ljudski vsakdan, je namenila posebno poglavje.

V naslednjih poglavjih se je osredotočila na društveno in kulturno dejavnost, različne javne prireditve in zasebna družabna srečanja, sejme, romanja in izlete. Medtem ko so bili Črnomaljši redni udeleženci romanj, na izlete niso veliko hodili. Predvsem pre-

možnejši pa so se ob nedeljah in praznikih radi zapeljali do različnih belokranjskih krajev, kot so Kanižarica, Dobliče, Dragatuš, Vinica, Semič, Gradac, Pobrežje pri Adlešičih in drugi. Izlet so povezali z obiskom sorodnikov ali pa z okrepčilom v krajevni gostilni. Romarski shodi so običajno odmevali večplastno tako pri samih udeležencih kot v kraju, kjer so se dogajali, udeležba na romanjih pa je ponavadi združevala prijetno s koristnim. Poleg religioznih nagibov so ljudje kot vzrok udeležbe navajali tudi veselje do sprostitve, družbe in spremembe, sklepanja novih znanstev in spoznavanja neznanih krajev, pa tudi sklepanja trgovskih poslov in podobno.

V naslednjih poglavjih se je avtorica posvetila športnemu udejstvovanju domačih prebivalcev, družabnostim ob šegah in navadah, otroškemu prostemu času, obširno poglavje pa je namenila obravnavi vloge šole v kulturnem in družabnem življenju. Za športno udejstvovanje sta poleti veliko možnosti ponujali Lahinja in Dobliča, poleg plavanja pa je bilo priljubljeno tudi čolnarjenje po Lahinji in Kolpi. Posamezniki so se ukvarjali z ribolovom, premožnejši pa tudi z lovom, medtem ko so se pozimi nekateri smučali, veliko več pa se jih je sankalo. Priljubljene so bile tudi igre z žogo, kot npr. tenis, v desetletju pred drugo svetovno vojno pa se je velika večina mlajše moške populacije za hobi ukvarjala z nogometom.

Kot drugod po slovenskih krajih so društva živahno razgibala življenje krajanov, ustanavljanje pa je svoj razcvet doživelo po uveljavitvi zakona o pravicah združevanja leta 1867. Društva so bila različna, v nekaterih so člani sodelovali zaradi novih znanj in izobrazbe, ki jo je bilo mogoče pridobiti na društvenih srečanjih in organiziranih predavanjih, v nekatera druga društva pa so se posamezniki včlanjevali zgolj z namenom druženja in zabave. Člane društev so povezovali enaki nazori in ideali, po mnenju ljudi pa so bila najpomembnejša društva v Črnomlju sokoli, orli in gasilci. Slednji imajo tudi sicer v Beli krajini še danes ugledno mesto, saj je bilo prvo gasilsko društvo na slovenskem ozemlju ustanovljeno v Metliki. Ob naštetih pa je v Črnomlju delovala še cela vrsta drugih društev in združenj, kot so Narodna čitalnica, učiteljsko društvo, gasilsko društvo, Podružnica sv. Cirila in Metoda, Društvo Rdečega križa, Prosveta, Slomškova zveza, Meščanska zveza, Lovsko, Vinarsko, Sadjarsko in vrtnarsko društvo, Planinsko

društvo, Obrtno društvo, Društvo železničarjev, Društvo Bela krajina, Tujsko prometno društvo, Strelnska družina ter še nekatera. V zadnjih petih letih pred drugo svetovno vojno je bilo v Črnomlju poleg že uveljavljenih ustanovljenih še vsaj enajst novih društev.

Črnomelj podobne publikacije do sedaj še ni imel, čeprav je bilo v preteklosti že nekaj poskusov pripraviti podobno objavo. Knjiga je nekoliko večjega formata, pisana tekoče in prijetno berljivo, stroga in včasih suhoparna dejstva pa je avtorica popestrila z mnogimi citati, s pripovedkami in z izročilom, ki so ga generacije ustno prenašale iz roda v rod. Ena od legend, ki jo še danes učiteljice pripovedujejo otrokom v črnomaljskih šolah, govori o tem, kako je Črnomelj dobil svoje ime. Poleg pripovedovalcev verodostojnost podatkov potrjuje obsežen seznam literature, ki priča o natančnosti in sistematičnosti, ki jo je avtorica vložila v pisanje knjige.

Knjigo dopolnjuje bogato slikovno gradivo. Fotografije in razglednice so z dovoljenji za objavo avtorici posredovali mnogi posamezniki; fotografije iz zasebnih zbirk je namreč težko izslediti in so mnoge tokrat objavljene prvič. Marjetka Balkovec Debevec je s svojo knjigo Črnomelj postavila ob bok večjim slovenskim krajem, kot so Ljubljana, Maribor in Kamnik, ki obravnavo podobne teme že imajo in so ji pri pripravi pričujočega dela rabile kot opora. Ker sta Ljubljana in Maribor danes največji slovenski mesti, je bilo vzporednici težko vzpostaviti, veliko lažja pa je bila primerjava s Kamnikom, ki je po svoji velikosti veliko primerljivejši s Črnomljem. Nekoliko pa se pričujoča knjiga spogleduje tudi s tematskimi zborniki, ki jih izdajajo občine, v njih pa je mogoče najti zapise mnogih zanimivih prilog, posebnosti in dejstev, ki se prenašajo z ustnim izročilom, z objavo pa so se avtorji, podobno kot v pričujoči knjigi, izognili grozeči nevarnosti pozabe. Ker je knjigo *V Črnomlju od nekdaj bili so veseli* založila črnomaljska občina, ki jo po potrebi uporabi tudi kot reprezentančno darilo, je v prilogi objavljen kratek, a zelo uporaben pregled razvoja Črnomlja do druge polovice 19. stoletja, pregleden seznam društev v Črnomlju do leta 1941 in že omenjeni izbor pesmi Olge Haring. Knjiga je dragocen prispevek k ohranitvi lokalnih posebnosti Črnomlja skozi čas, avtorica pa si za izbiro tematike zasluži posebno pohvalo, saj je v slovenskem prostoru podobnih knjig še vedno premalo.